

**SAKARYA
TİCARET VE SANAYİ ODASI**

**SAKARYA
SEKTÖREL YATIRIM RAPORU
2018**

İçindekiler

1. ANA METİN	2
1.1. MEVCUT DURUM	2
1.1.1. Sakarya'nın Öncelikli Sektörleri	2
1.1.2. Sakarya'nın İstihdam Yapısı	5
1.1.3. Sakarya'nın Üretim Yapısı	5
1.1.4. Sakarya'nın Dış Ekonomik Coğrafyası	10
1.2. SORUN ALANLARI.....	17
1.2.1. Hâlihazırda Yaşanılan Sorunlar	18
1.2.2. Strateji Döneminde Yaşanması Muhtemel Sorunlar (Riskler).....	22
1.3. HEDEFLER.....	24
1.3.1. Açıklamalar	24
1.3.2. Tablo	26

1. ANA METİN

1.1. MEVCUT DURUM

Sakarya ili ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 990.214 kişi olan nüfusuyla, ülke nüfusunun %1,23'ü oluşturan Sakarya, 2017 yılının ilk dokuz ayında gerçekleştirdiği 3 milyar 789 milyon Dolarlık ihracatla, tüm iller arasındaki 7'nci sıradaki yerini korumuştur.

1.1.1. Sakarya'nın Öncelikli Sektörleri

Doğu Marmara Bölge Planı çalışmaları kapsamında sektör önceliklendirmede dört yöntem uygulanmıştır:

- 1) Hâlihazırda öne çıkan sektörlerin tespiti,
- 2) Bölgede örgütlenme yapısı da dikkate alınarak kümelenme potansiyeli taşıyan sektörlerin tespiti
- 3) Katma değer, ihracat ve istihdam açısından bölgede hâlihazırda pay sahibi olmayan ancak küresel trendler ve sektörel potansiyel göz önüne alındığında bölgesel gelişmeye en fazla katkı sağlayacak niş alanların belirlenmesini kapsamaktadır.
- 4) Ağırlıklı Kilit Performans Göstergeleri Analizi

Doğu Marmara Bölgesi'nin öncelikli sektörleri Doğu Marmara Bölge Planı 2014-2023 ve bu plan alt strateji belgesi olan "Akıllı İhtisaslaşma için Doğu Marmara Bölgesel Yenilik Stratejisi 2014-2018" ile belirlenmiştir.

Şekil 1 Sektör Önceliklendirmede Kullanılan Yöntemler

KRİTER GRUPLARI												
YATIRIM YOĞUNLUĞU				İSTİHDAM HACMİ		İHRACAT HACMİ		SAĞLADIĞI DEĞER, AR-GE VE TEKNOLOJİ DÜZEYİ				
Teşvik Belgeli Yatırım Analizleri	Yatırım Artış Hızının İrdelenmesi	KOBİ Baskınlığının İrdelenmesi	Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sıklığı	Anket Uygulamasına Göre Paydaş Tercihleri	İstihdama Dayalı Yığınlaşma Analizi	İstihdam Hacminde Artış Değeri	İstihdam Yaratma Kapasitesi	Değişen Pay Analizi	İhracat Hacmi Analizi	İhracata Dayalı Yığınlaşma Analizi	İhracat Hacminde Artış Değeri	
												İhracatta Ana Aktörlerin İrdelenmesi
SAĞLADIĞI DEĞER, AR-GE VE TEKNOLOJİ DÜZEYİ												
Üç Yıldız Analizi	Katma Değer Analizi	Yığınlaşma-Katma Değer İlişkisi Analizi	Ar-Ge Merkezi Ve Personeli Yoğunluğu	Akademik Yayın, Tez Ve Ar-Ge Projeleri	Özel Sektör Ar-Ge Projeleri	TÜBİTAK Enstitüleri İhtisas Alanları						

Söz konusu çalışmada 14 kurumdan 46 veri seti derlenmiş ve analiz edilmiştir. Bu verilerde öne çıkan 20 adet sektör ve konu belirlenmiş ve bu sektörlerle yönelik olarak Ağırlıklı Performans Göstergeleri Analizi (A-KPG) uygulanmıştır. Bu analizde istihdam, yatırım yoğunluğu, ihracat ve AR-GE / teknoloji düzeylerinin yığılmaları ve eğilimleri değerlendirilmiş, normalize edilmiş ve Üniversitelerin Rektör Yardımcıları ile Ticaret ve Sanayi Odaları ile Kalkınma Ajansı Genel Sekreterlerinin oluşturduğu Bölgesel Yenilik Stratejisi Danışma Kurulu'nca kriterler ağırlıklandırılmıştır.

Bu analizler sonucunda Sakarya'nın öncelikli sektörleri aşağıdaki sırayla belirlenmiş ve benimsenmiştir:

- Otomotiv Ana ve Yan Sanayii
- Demir Dışı Mineraller
- Kağıt
- Kimya ve İlaç
- Makine İmalat
- Demir - Çelik
- Süs Bitkiciliği
- Raylı Taşıtlar Sanayii
- Lojistik ve Depolama
- Enerji

Tablo 1 Sakarya A-KPG Analiz Sonuçları

Sektörler / Göstergeler	Yatırım	Yoğunluk (Sakarya)	Yabancı Yoğunluğu (Sakarya)	Büyüme Trendi (Bölgesel)	İstihdam	İstihdam Yoğunluğu (Sakarya)	1 Milyon TL başına İstihdam Yoğunluğu (Sakarya)	Büyüme Hızı (Bölgesel)	Araştırma ve Geliştirme	Patent ve Faydalı Model (Ulusal)	Büyüme Trendi (Ulusal)	Gayrisafi Katma Değer	Gayrisafi Katma Değer (Ulusal)	Büyüme Trendi (Ulusal)	İhracat	İhracat (Sakarya)	Büyüme Trendi (Sakarya)	Finans	Batık Kredi (Ulusal)	Büyüme Trendi (Ulusal)	Toplam
Otomotiv Ana ve Yan Sanayii	26,80	9,66	14,29	2,85	3,32	3,32	0,00	0,00	8,25	8,25	0,00	5,40	5,40	0,00	10,01	10,01	0,00	-0,05	0,00	-0,05	53,72
Demir Dışı Mineraller	34,94	20,71	0,00	14,23	10,98	4,42	0,00	6,56	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,05	0,00	-0,05	45,87
Kağıt	1,38	1,38	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,00	11,00	0,00	15,13	2,70	12,43	0,00	0,00	0,00	-0,49	-0,47	-0,03	27,02
Kimya ve İlaç	0,00	0,00	0,00	0,00	6,56	0,00	0,00	6,56	9,43	0,00	9,43	5,40	5,40	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	21,39
Makine İmalat	7,73	1,38	6,35	0,00	4,14	1,11	3,04	0,00	9,43	0,00	9,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	21,30
Demir - Çelik	14,29	0,00	14,29	0,00	2,21	2,21	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,46	1,35	3,11	0,00	0,00	0,00	-0,08	0,00	-0,08	20,88
Süs Bitkiciliği	0,00	0,00	0,00	0,00	3,04	0,00	3,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16,76	1,43	15,33	-0,17	-0,12	-0,05	19,62
Raylı Taşıtlar Sanayii	0,00	0,00	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	0,00	15,54	0,00	15,54	0,00	0,00	0,00	-2,43	-0,58	-1,85	16,39
Lojistik ve Depolama	8,54	0,00	0,00	8,54	6,32	0,00	3,04	3,28	0,00	0,00	0,00	1,35	1,35	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,12	-0,12	0,00	16,09
Enerji	5,69	0,00	0,00	5,69	1,11	1,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8,84	8,84	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,03	0,00	-0,03	15,61
Turizm	2,85	0,00	0,00	2,85	9,84	0,00	0,00	9,84	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,05	0,00	-0,05	12,63
Tekstil	0,00	0,00	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10,22	0,00	10,22	-1,02	-1,05	0,03	12,48
Metal Ürünleri	1,38	1,38	0,00	0,00	1,11	1,11	0,00	0,00	9,43	0,00	9,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,91
Orman Ürünleri	1,38	1,38	0,00	0,00	5,25	2,21	3,04	0,00	4,71	0,00	4,71	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,34
Elektrikli Makine ve Teçhizat	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10,67	1,35	9,32	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10,67
Hayvancılık	0,00	0,00	0,00	0,00	9,11	0,00	9,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,17	-0,12	-0,05	8,94
Plastik ve Kauçuk	4,76	0,00	4,76	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,75	2,75	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,12	-0,12	0,00	7,40
Gıda	2,76	2,76	0,00	0,00	1,11	1,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,35	1,35	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,12	-0,12	0,00	5,10
Elektronik	1,38	1,38	0,00	0,00	3,04	0,00	3,04	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,42
Cam	0,00	0,00	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	3,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,28
Deri Ürünleri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,90	-0,93	0,03	-0,90

Kaynak: Doğu Marmara Akıllı İhtisaslaşma için Bölgesel Yenilik Stratejisi 2018

Öne çıkan ana sektörler bu yöntemle belirlenmiş, sektörlerdeki alt kırılımlara yönelik olarak bölge ölçeğinde sektör raporları hazırlanmıştır. Sektör raporlarında küresel eğilimler, ulusal politikalar ve yerel altyapı ele alınmış, sektör temsilcilerinin tecrübe ve değerlendirmeleri de yansıtılarak bölgesel ve il ölçeğinde strateji ve eylemler belirlenmiştir.

1.1.2. Sakarya'nın İstihdam Yapısı

Doğu Marmara Bölgesi genelinde olduğu gibi Sakarya ili işgücüne katılımı görece yüksek orana sahiptir. 2009 yılında %52 olan işgücüne katılım oranı, il bazlı istatistiklerin açıklandığı en son yıl olan 2013'te %54,8'e yükselmiştir.

Tablo 2 İşgücüne Katılım Oranları

Yıllar	Türkiye	Doğu Marmara	Sakarya
2009	47,9	49,2	52,0
2010	48,8	50,3	52,5
2011	49,9	54,7	56,0
2012	50,0	53,7	54,3
2013	50,8	54,9	54,8

Kaynak: TÜİK, 2016.

İstihdam oranlarında da işgücüne katılımı benzer bir yapı söz konusudur. Sakarya ilinde istihdam oranlarında 2009-2013 aralığında düzenli artış görülmüş ve ülke ve bölge ortalamalarının üzerinde bir seyir yaşanmıştır.

Tablo 3 İstihdam Oranları

Yıllar	Türkiye	Doğu Marmara	Sakarya
2009	41,2	41,8	46,3
2010	43,0	43,7	45,6
2011	45,0	48,2	49,8
2012	45,4	46,8	49,1
2013	45,9	49,2	49,7

Kaynak: TÜİK, 2016.

1.1.3. Sakarya'nın Üretim Yapısı

Sakarya, 2018 yılı itibarıyla, 6'sı faal 7 Organize Sanayi Bölgesi, 9 AR-GE Merkezi, İstanbul Sanayi Odası en büyük 500 sanayi kuruluşu listesinin 26'sı, 961 milyon TL'lik yatırım için 49 adet teşvik belgesi ile önemli bir üretim merkezidir.

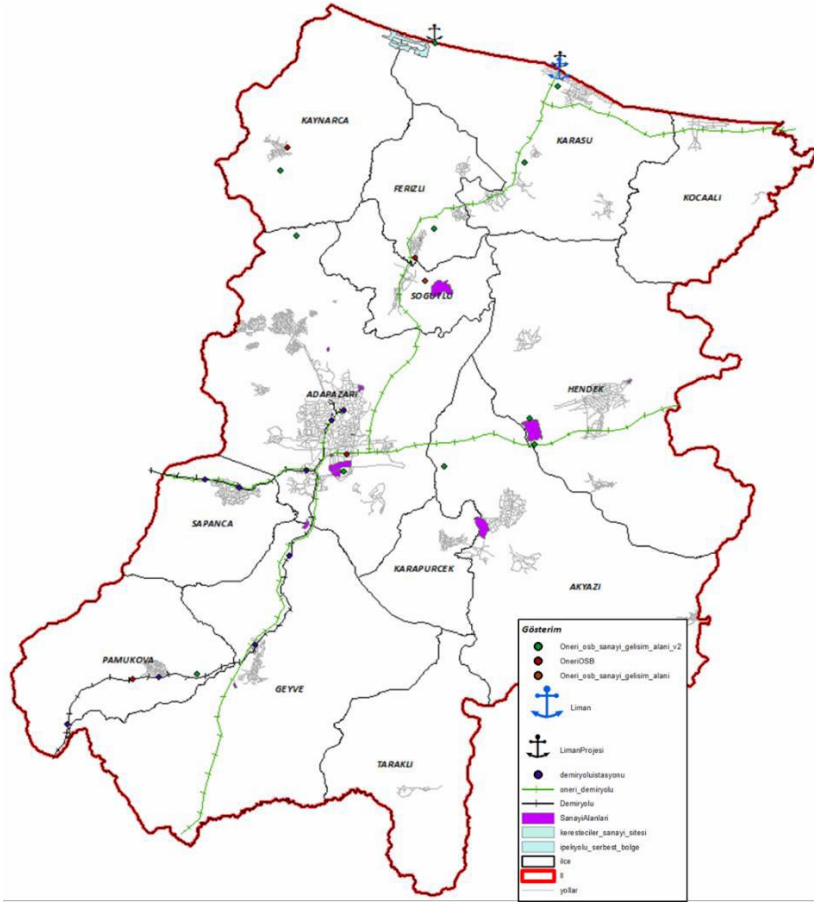
İlde sanayi faaliyetleri ağırlıklı olarak organize bölgelerde yürütülmektedir. 2017 yılı sonu itibarıyla devam eden organize sanayi bölgesi çalışmalarının tamamlanmasının ardından il genelinde 7 adet Organize Sanayi Bölgesi faaliyette olacaktır.

Tablo 4 Sakarya ili Faal ve Kuruluş Aşamasındaki Organize Sanayi Bölgeleri

	OSB Adı	İlçe	Alanı (dönüm)	Ağırlıklı Sektörler (Sırasıyla)
1	Sakarya I. OSB	Arifiye	1.344	Otomotiv Yan, Madeni Eşya, Tekstil, Kimyevi Madde, Gıda
2	Sakarya II. OSB	Hendek	2.934	Otomotiv ve Madeni Eşya, Plastik, Tekstil, Yapı Elemanları, Gıda
3	Sakarya III. OSB	Söğütü	1.512	Gıda, Plastik, Elektrikli Makineler, Demir Çelik, Dokuma ve Giyim
4	Ferizli OSB	Ferizli	741	Metal, Gıda
5	Karasu OSB	Karasu	246	Metal İşleme
6	Sakarya Kaynarca Doğu Marmara Makine İmalatçıları İhtisas OSB	Kaynarca	3.150	Makine İmalat
7	Kaynarca Mobilya İhtisas OSB	Kaynarca	900	Mobilya, Orman Ürünleri

Sakarya Çevre Düzeni Planı verilerine göre il genelinde 3'ü Organize Sanayi Bölgesi, 9'u Küçük Sanayi Sitesi, kalanlar münferit sanayi parselleri olmak üzere 15 farklı bölgede 11.802.218 m²'lik sanayi alanı bulunmaktadır. Yeni Yatırım Alanları ve Organize Sanayi Bölgesi çalışmaları ile birlikte il genelinde sanayi alanının 17.090.000 m²'ye (17.090 dönüm) ulaşması beklenmektedir.

Şekil 2 Sakarya Yatırım Bölgeleri

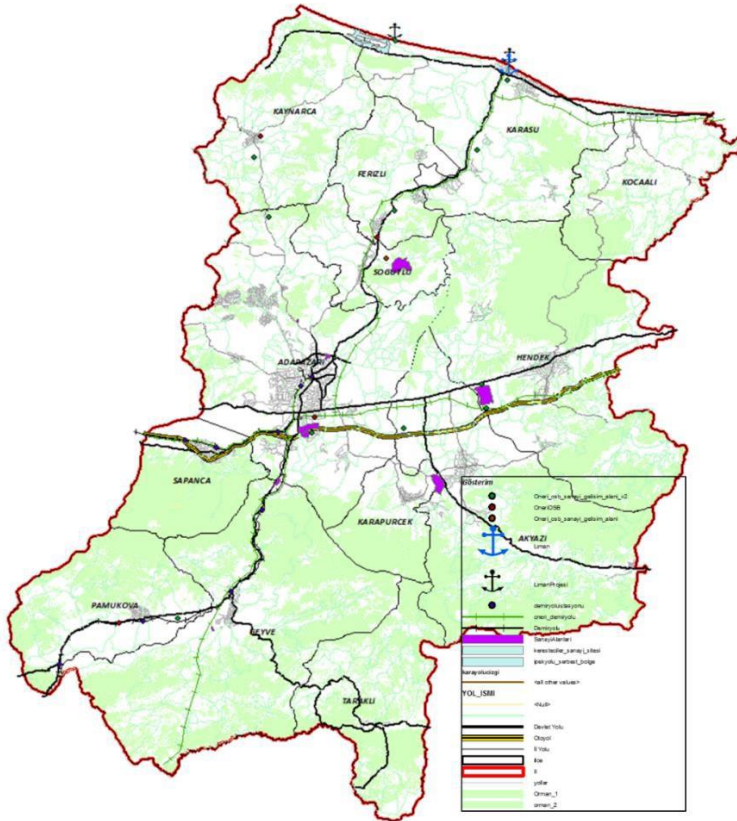
Sakarya ilindeki sanayi bölgeleri ulaşım bağlantıları üzerinde yoğunlaşmıştır. Anadolu Otoyolu, Adapazarı – Karasu Yolu ve Akyazı – Mudurnu aksı üzerinde büyük ölçekli sanayi yapılaşmaları mevcuttur.

İlin coğrafi eşikleri de üretim fonksiyonlarının mekâna dağılımını etkileyen bir başka faktördür. Sakarya Nehri, Güney kesimde Geyve Boğazı hattı boyunca dar bir yataktan akmakta, çevresinde büyük ölçekli üretime yönelik yapılaşmaya olanak sağlamamaktadır. Samanlı Dağları bu hat haricinde ilin güneyini kaplamakta ve aynı şekilde üretim tesislerinin yer seçimini kısıtlamaktadır. İl merkezinin Kuzey hattında ormanlık alanlar hâkim olup yine coğrafi eşik teşkil ederek bu yapılaşmayı kısıtlamaktadır. Akova (Adapazarı Ovası), Pamukova ve Söğütü Ovası üretim fonksiyonlarının yoğunlaştığı alüvyal alanlardır. Sakarya'nın bunla ilişkili olarak öne çıkan özelliklerinden birisi tarımsal üretimde yüksek verimlilik gösteriyor olmasıdır. Bitkisel üretimde 30 üründen 15'inde Doğu Marmara Bölgesi'nin en yüksek verimliliği Sakarya'da görülmektedir.

Bölgede en yüksek üretim Sakarya Adapazarı (375.008 ton), Bolu Merkez (370.694 ton) ve Sakarya Kaynarca'da (331.831 ton) yapılmaktadır. Üretimde verimlilikte buğdayda Arifiye (465 ton/da), mısırdan (dane) Söğütü (1.210 ton/da), arpada Söğütü (540 ton/da), yulafta (dane) Mudurnu (370 ton/da), patatesten Arifiye (4.503 ton/da), şekerpancarında Söğütü (7.263 ton/da), yoncada Hendek (6.745 ton/da), silajlık mısırdan Arifiye (5.714 ton/da) ürün bazında ilk sırada yer almaktadır.

Sakarya'da buğday, arpa; marul, balkabağı, domates, baş lahana, ıspanak; silajlık mısır, fiğ, yonca, yulaf (yeşil ot); fındık, ayva, sofralık üzüm, kiraz, elma; dış mekan süs bitkileri, gerbera; kanatlı et, süt ve besi hayvancılığı; alabalık üretimi öne çıkan tarımsal faaliyetlerdir. Mutlak tarım alanları ve diğer coğrafi eşikler değerlendirildiğine Sakarya ilindeki Adapazarı – Karasu aksı ile Adapazarı – Hendek – Gümüşova

aksı sanayi faaliyetlerinin gelişimine açık olan bölgelerdir. Ancak, Adapazarı – Gümüşova Hattı'nın güney kesiminden geçen Kuzey Anadolu Fayı yine önemli bir eşik teşkil etmektedir.

Sakarya ilinden geçen ulusal ulaşım yatırımları da ilin coğrafi yapısı kadar ekonomik faaliyetlerin mekan üzerinde dağılımını etkileyecek potansiyeldedir. Yavuz Sultan Selim ve Osmangazi Köprüleri ile de bağlantılı olan Kuzey Marmara Otoyolu Akyazı ilçesinde Anadolu Otoyolu ile birleşecektir. Bu hat Adapazarı ilçesinin kuzeyinden geçerek Akyazı – Mudurnu, D-100 Karayolu ile de birleşerek il ölçeğinde de kritik bir ulaşım hattı olacaktır. İlin merkez ilçeleri olan Serdivan, Adapazarı, Arifiye ve Erenler ilçelerinin güney kesimlerinde yayılan sanayi ve ticari yatırımların bu hatta yani kuzeye kayması beklenebilecektir. Bu durum depremsellik riskinin azalması, mutlak tarım topraklarından uzaklaşma, Sapanca Havzası'nın korunması ve Çevre Düzeni Planı'nda belirtilen ilin kuzeye yayılma eğilimlerini de destekleyecektir.

Öte yandan, Arifiye – Karasu – Ereğli Demiryolu Hattı yatırımı ve Karadeniz Sahil Yolu’nun Sakarya kesiminin Kaynarca – Karasu – Kocaali ilçe merkezlerinden geçiyor olması da ilin kuzey kesiminde yatırım faaliyetlerinin hızlanacağı varsayımını doğurmaktadır.

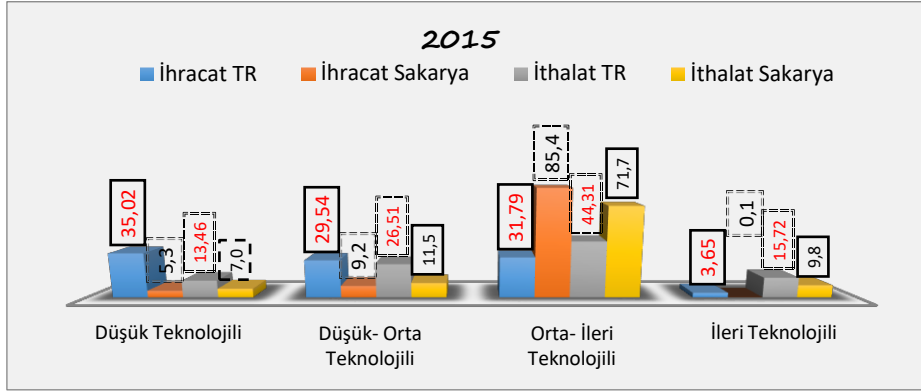
Doğu Marmara Bölge Planı ve Sakarya ili 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda demiryolu ağının Arifiye'den Akyazı ve Hendek ilçeleri üzerinden Düzce'ye uzatılması ve Adapazarı ovasının doğu kesiminde coğrafi uygunluk bu hatta da yatırımların gelişim potansiyelini destekleyici unsurlardır. İlin güney kesiminde ise, İstanbul – Eskişehir – Antalya yolu olarak kullanılan D-650 Karayolu üzerinde parça sanayi yatırımları bulunmaktadır. Coğrafi eşikler ve tarımsal niteliği yüksek arazi varlığı bu hattaki sanayi yatırımlarını kısıtlamaktadır. Ayaş – Sapanca İpek Yolu Turizm Koridoru'nun başlangıç / bitiş noktası olan Sapanca – Geyve – Taraklı hattı üzerinde tarımsal sanayi ve turizm yatırımları bulunmaktadır. Bu turizm koridorunun gelişimi ve termal kaynakların kullanımı ile orantılı olarak bu bölge turizm tesisi yatırımları için önemli potansiyele sahiptir.

Tablo 5 Teknoloji Düzeylerine Göre Türkiye ve Sakarya'nın Dış Ticaret Payları

	İhracat TR	İhracat Sakarya	İthalat TR	İthalat Sakarya
Düşük Teknolojili	35,02	5,3	13,46	7,0
Düşük- Orta Teknolojili	29,54	9,2	26,51	11,5
Orta- İleri Teknolojili	31,79	85,4	44,31	71,7
İleri Teknolojili	3,65	0,1	15,72	9,8

9

Şekil 5 Teknoloji Düzeylerine Göre Türkiye ve Sakarya'nın Karşılaştırmalı Dış Ticaret Payları

Kaynak: TÜİK, 2016

1.1.4. Sakarya'nın Dış Ekonomik Coğrafyası

Dış Ticaret

Sakarya ili Türkiye'de dış ticaret fazlası veren iller arasında yer almaktadır. Uzun yıllardır ilin ihracatı ülke ve bölgenin aksine ithalattan yüksek olmuştur. Bir adet Gümrük Müdürlüğü'nün bulunduğu ilde 2016 yılı son çeyreğinde faaliyete geçen Karasu Limanı haricinde doğrudan dışarı açılan bir kapı bulunmamasına rağmen dış ticarette aktif bir ildir. Karasu Limanı'nın faaliyete geçmiş olması, devam eden karayolu ve demiryolu yatırımları ile lojistik ve ulaşım ağlarına entegre edildiğinde önemli bir dış ticaret odağı olması beklenmektedir.

Düzensiz bir seyir izleyen ihracatta artış trendi söz konusudur. Ülke ve bölge içindeki payı da bunla benzer bir seyir izlemektedir. 2017 yılında bölge ihracatının %37,57'sini, ülke ihracatının %3,34'ünü Sakarya gerçekleştirmiştir. İthalatta ise daha düzenli bir artış görülmektedir. 2017 yılında ithalatta bölge içerisinde %20,38 ve ülke içerisinde %1,32'lik payları Sakarya teşkil etmiştir.

Tablo 6 Sakarya ili Yıllara Göre Dış Ticaret Verileri ve Payları

Yıllara Göre Dış Ticaret (1000 \$)

		Türkiye	Doğu Marmara	Sakarya	Sakarya / D.Marmara	Sakarya / Türkiye
--	--	----------------	---------------------	----------------	--------------------------------	------------------------------

İhracat

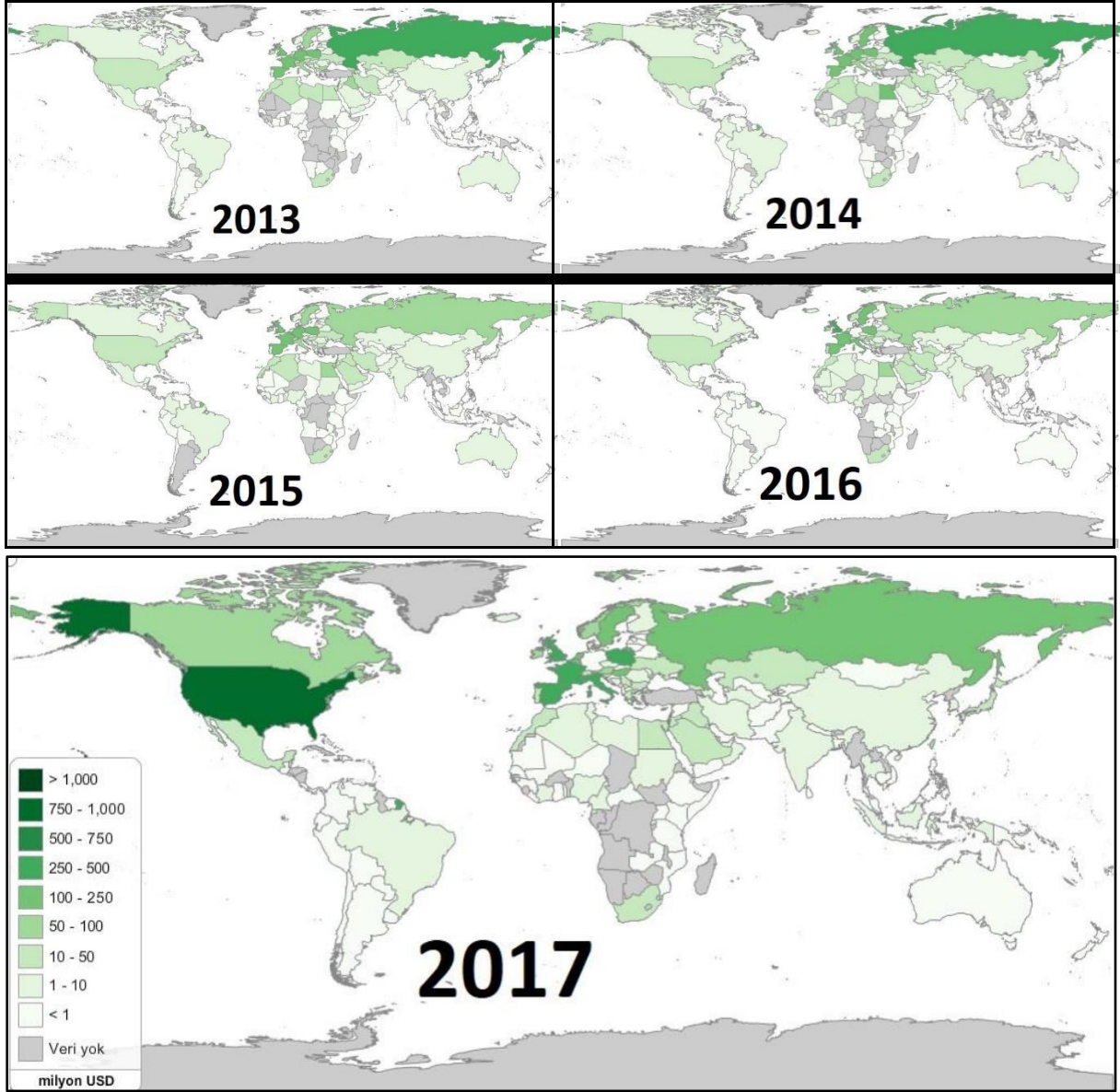
	2009	102.142.613	6.443.590	1.722.375	26,73%	1,69%
	2010	113.883.219	11.331.274	1.678.285	14,81%	1,47%
	2011	134.906.869	14.566.983	2.011.778	13,81%	1,49%
	2012	152.461.737	14.654.394	1.820.384	12,42%	1,19%
	2013	151.802.637	11.914.946	2.250.874	18,89%	1,48%
	2014	157.610.158	12.039.099	2.603.843	21,63%	1,65%
	2015	143.838.871	9.810.409	1.943.278	19,81%	1,35%
	2016	142.545.946	9.624.871	2.553.933	26,53%	1,79%
	2017	157.019.765	13.974.559	5.249.859	37,57%	3,34%

İthalat

	2009	140.928.421	5.972.293	908.949	15,22%	0,64%
	2010	185.544.332	11.670.043	1.005.238	8,61%	0,54%
	2011	240.841.676	14.369.166	1.368.469	9,52%	0,57%
	2012	236.545.141	13.211.481	1.149.585	8,70%	0,49%
	2013	251.661.250	11.409.362	1.639.155	14,37%	0,65%
	2014	242.177.117	11.591.935	1.663.830	14,35%	0,69%
	2015	207.234.359	10.413.610	1.488.594	14,29%	0,72%
	2016	198.616.139	10.513.542	2.013.414	19,15%	1,01%
	2017	233.799.618	15.144.744	3.086.475	20,38%	1,32%

Kaynak: TÜİK, 01/2018

Şekil 6 Sakarya'nın Yıl ve Ülkelere Göre İhracatı

Kaynak: MarkaStat, 2018

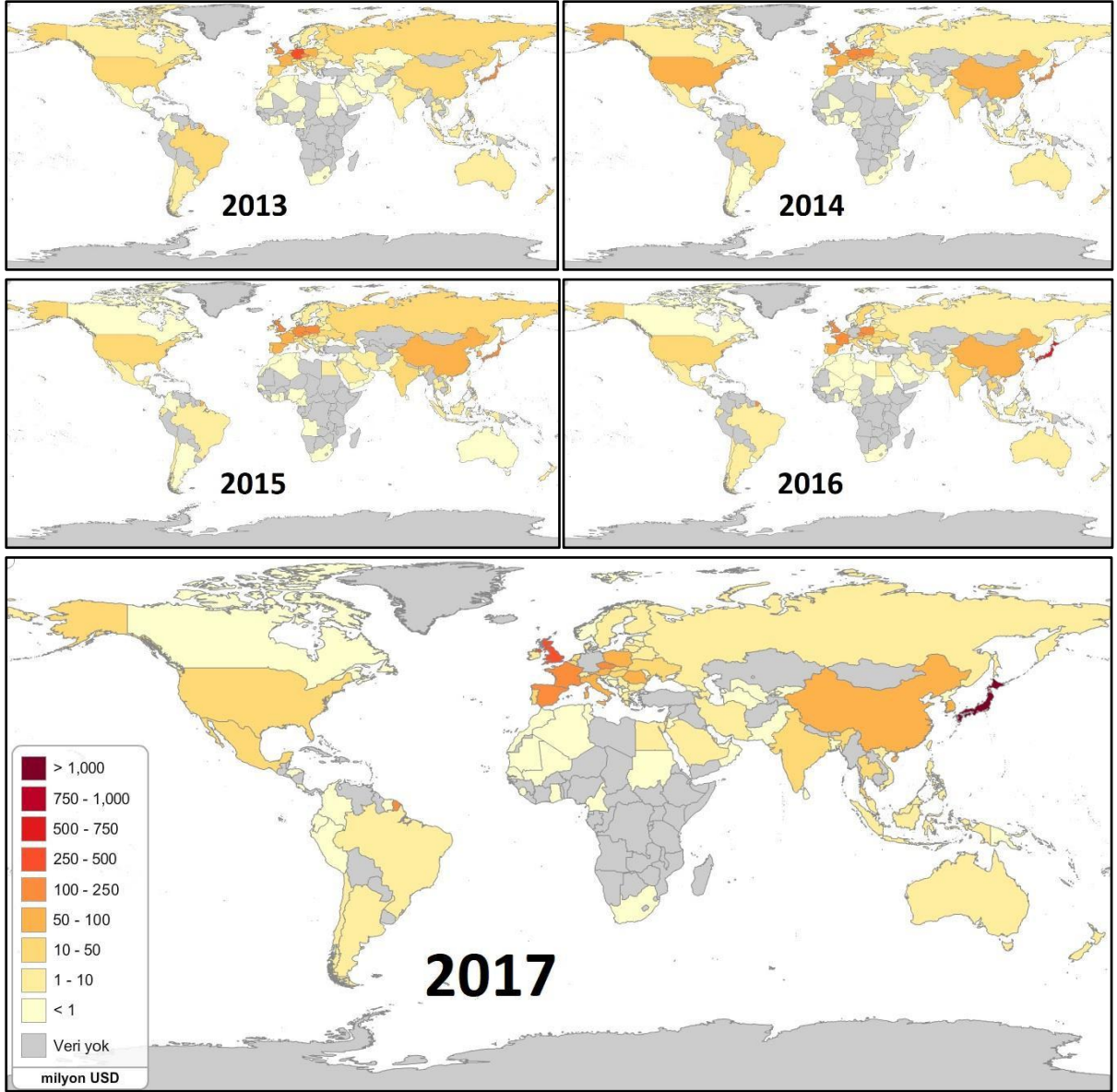
Sakarya'dan yapılan ihracatta ABD (%15,33) ilk sırada yer almakta, Fransa (%9,23), Almanya (%9,01), İngiltere (%8,45) ve İtalya (%7,29) sırasıyla takip etmektedir. İspanya, Polonya, İsrail, Belçika ve İsveç de ilk 10'da yer alan diğer ülkelerdendir.

Rusya Federasyonu ve Mısır'a yapılan ihracatın son dönemdeki siyasi gelişmelerin etkisiyle düşüş gösterdiği gözlenmektedir. Rusya ile ilişkilerin düzelme eğilimi bu ülke ile olan dış ticaretin 2014 ve öncesi düzeylere çıkacağı beklenmektedir.

ABD ve Batı Avrupa ülkelerine yönelik ihracatta otomotiv sektörü önemli yer tutmaktadır. Bu ülkelere yapılan ihracat olumlu seyrini sürdürmektedir.

İhracatçı firma sayısında Kocaeli ve Düzce'de artış görülmekte iken Sakarya'da firma sayısında kayda değer bir artış görülmemektedir. Bu durum da aynı firmaların ihracat miktarlarını arttırdığını göstermektedir.

Şekil 7 Sakarya'nın Yıl ve Ülkelere Göre İthalatı

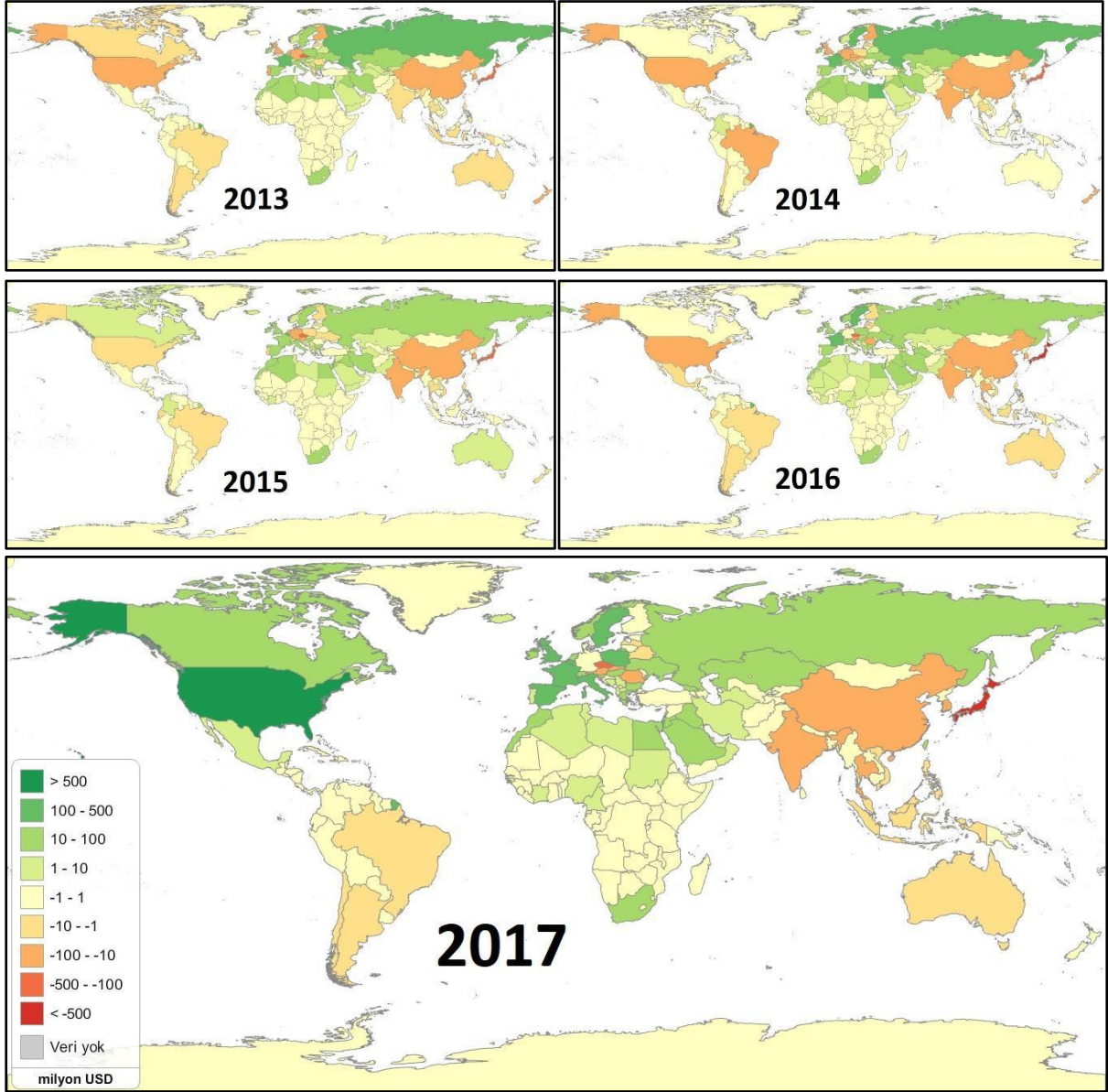
Kaynak: MarkaStat, 2018

Sakarya'dan yapılan ithalatta Japonya (%39,85) ilk sırada yer almakta, İngiltere (%10,43), Almanya (%9,71), Çekya (%5,57) ve İspanya (%5,07) sırasıyla takip etmektedir. Fransa, Polonya, Romanya, Avusturya ve Çin de ilk 10'da yer alan diğer ülkelerdendir.

Sakarya'nın temel ithalat kaynağı ülkelerin yüksek teknoloji ürünlerine sahip olan ülkeler olduğu görülmektedir. Otomotiv yan sanayii ve makine sektörlerinin önemli paya sahip olduğu il ithalatında Uzak Doğu ve Batı Avrupa önemli partnerlerdir.

İhracat yapan firma sayılarında olduğu gibi ithalatçı firma sayılarında da Sakarya, bölgenin geri kalanından farklı şekilde, artış görülmemiştir. Mevcut firmaların ithalat oranlarının arttığı sonucu çıkartılabilmektedir.

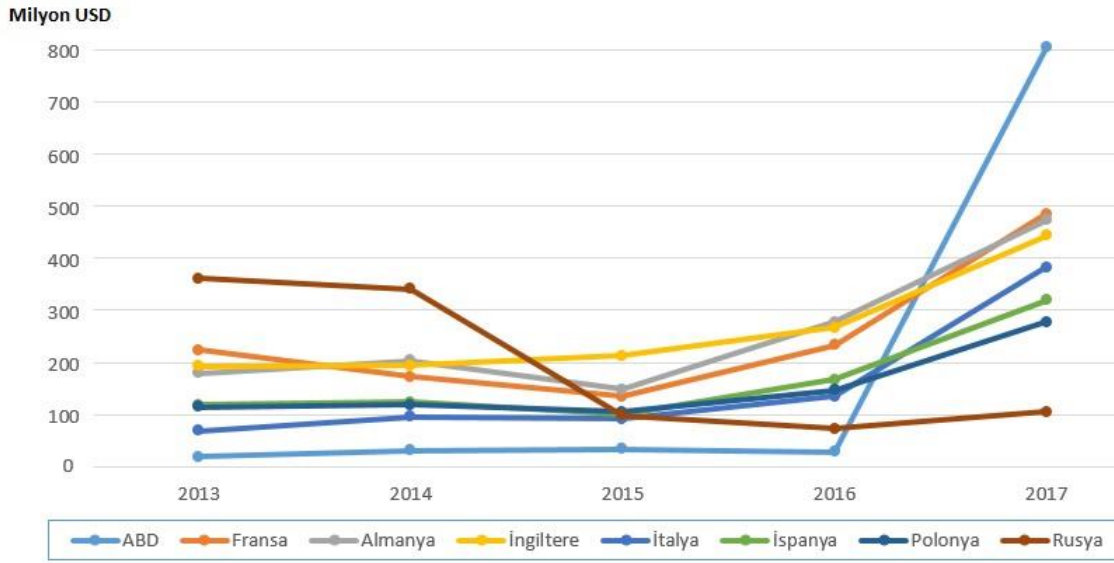
Şekil 8 Sakarya'nın Yıl ve Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: MarkaStat, 2018

Dış ticaret fazlası veren illerden olan Sakarya; ABD başta olmak üzere Orta Doğu, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Avrasya ile Batı Avrupa ülkeleri ile Afrika'da dış ticaret fazlasına sahiptir. Uzak Doğu ülkelerinde dış ticaret açığı düzenliliğini korumaktadır.

Şekil 9 Sakarya'nın İhracatında Önce Çıkan Ülkelerin Değişim Yapıları

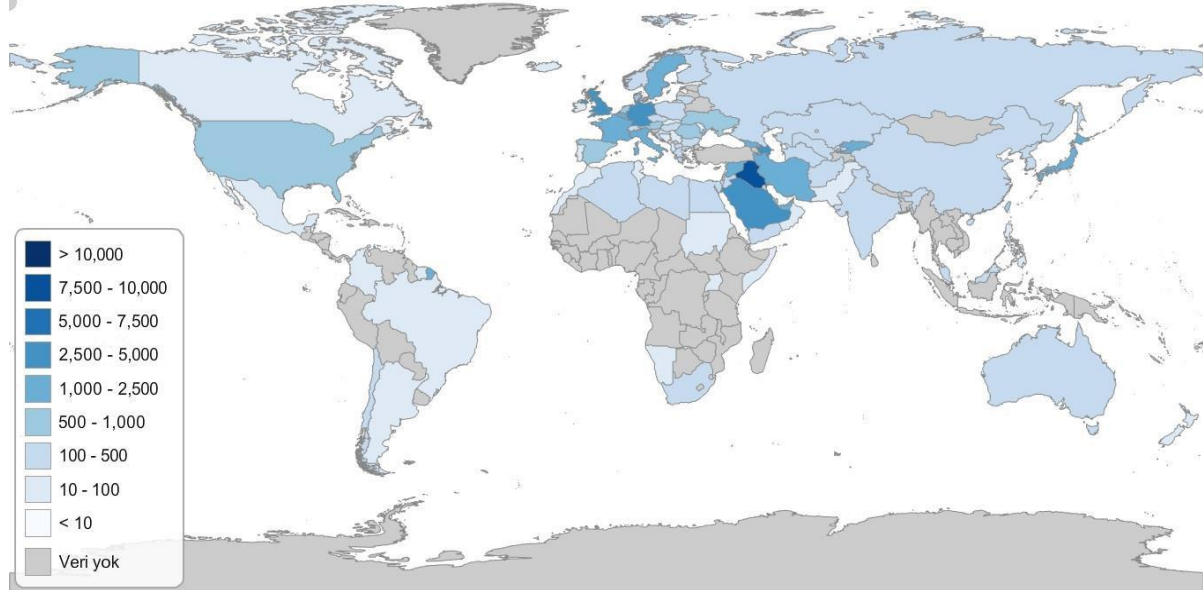
Kaynak: TÜİK, 2018

Sakarya'nın ihracat miktarının en yüksek olduğu ülkeler arasında Avrupa ülkelerine yönelik ihracatta artış görülmektedir. Orta Doğu ülkelerinde düz bir eğilim görülürken İsrail'e yönelik ihracatta düzenli bir artış mevcuttur.

2017 yılında ABD'ye yapılan ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık 30 kat artmış olmakla birlikte, Avrupa ülkelerine ihracatta da düzenli bir artış söz konusudur. Öte yandan, her ne kadar 2017 yılında ufak bir kıpırdanma söz konusu olsa da, Rusya ile yapılan ihracat 2014 yılından sonra %80'lere varan düşüş göstermektedir.

Turizm

Şekil 10 Sakarya'ya En Çok Turist Gönderen Ülkeler (2016)

Kaynak: MarkaStat, 2018

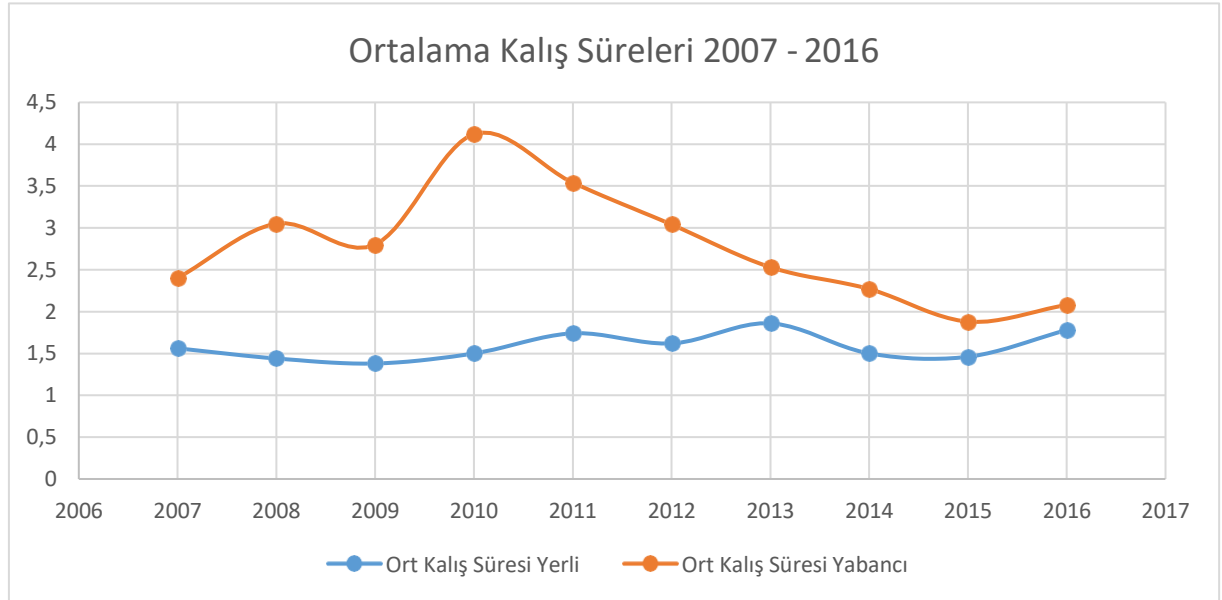
Şekil 11 Sakarya'ya Gelen Turist Sayısı

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018

İç turizmde önemli bir destinasyon olan Sakarya, dış turizmde ülkeye oranla öne çıkmamaktadır. 2016 yılında 53.674 yabancı ziyaretçinin geldiği Sakarya, Türkiye'nin %0,3'ünü teşkil etmiştir. Bu yabancı ziyaretçilerin ortalama kalış süresi ise 2,08 gece olmuştur. Sakarya'ya gelen yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinde 2010 yılına göre ciddi bir düşüş dikkati çekmektedir.

Şekil 12 Ortalama Kalış Süreleri (2007 - 2016)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018

Doğu Marmara'da sayısal olarak en yüksek turist sayısı artışı Sakarya'dadır. Sakarya'ya 2016 yılında gelen yabancı ziyaretçilerin çoğunluğunu Ortadoğulular oluşturmuştur. Sakarya'ya en fazla turist gönderen 4 Ortadoğu ülkesinden gelen toplam turist sayısı, Sakarya'ya gelen toplam yabancı turist sayısının yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkelerini Batı Avrupa ülkeleri takip etmektedir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre Avrupalı turistler seyahat-kiş başı 300 – 700 \$ seviyesinde harcama yaparken Körfez ülkelerinde 1430 \$ seviyeleri görülmektedir. Bu durum gelen yabancı turistlerin kişi başı harcamaları yüksek profilde olduğunu göstermektedir.

Tablo 7 Sakarya'ya En Fazla Turistin Geldiği 10 Ülke

	İkamet ülkesi	Tesise geliş	Geceleme	Ortalama Kalış
1	IRAK	7 873	20 248	2,6
2	ALMANYA	4 795	10 179	2,1
3	S.ARABİSTAN	4 230	7 633	1,8
4	İNGİLTERE	3 328	5 242	1,6
5	AZERBAYCAN	2 634	7 187	2,7
6	JAPONYA	1 969	7 752	3,9
7	BELÇİKA	1 731	2 666	1,5
8	İRAN	1 609	2 595	1,6
9	GÜRCİSTAN	1 463	2 972	2,0
10	SURİYE	1 463	3 612	2,5

İle gelen turistler otellerde konaklama eğilimini gayrimenkul satın alma ya da kiralama yönünde çevirmektedir. Yapılan paydaş görüşmelerinde Sapanca ilçesi başta olmak üzere Arifiye, Adapazarı, Akyazı ve Taraklı ilçelerinde Orta Doğu kökenli yabancı ziyaretçilere yönelik gayrimenkul satışlarında ciddi oranda artış görüldüğü belirtilmektedir.

1.2. SORUN ALANLARI

Sakarya'da yatırım süreçlerinde ciddi sorunların bulunmadığı süreçlerde yer alan kurum ve işletme yetkililerince belirtilmektedir. Öte yandan çeşitli konularda iyileştirmelerle bu süreçlerin daha etkin yürütülebileceği belirtilmektedir.

Ülke nüfusunun %1,23'ünü, yüzölçümünün %0,62'sini teşkil eden Sakarya, bu oranların üzerinde yatırım almaktadır. Özellikle yabancı sermayeli yatırımlarda bu oran daha da yüksektir. Yatırım Teşvik Sistemi'nde 2. bölgede yer alan ve bu açıdan diğer illere göre dezavantajlı durumda olan Sakarya, buna rağmen gerek yerli gerek yabancı yatırımlarda yüksek orana sahip bir ildir.

Tablo 8 Sakarya İli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri (2001-2016)

Sermaye Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
Yabancı Sermaye	70	3.709	8.072
Yerli Sermaye	566	6.731	24.652
Genel Toplam	636	10.440	32.724

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2016.

Tablo 9 Türkiye Geneli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri (2001-2016)

Sermaye Türü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
Yabancı Sermaye	3.085	130.034	272.285
Yerli Sermaye	49.703	521.513	1.766.821
Genel Toplam	52.788	651.547	2.039.106

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2016.

Tablo 10 Yatırım Teşvik Belgesi İstatistiklerine Göre Sakarya'nın Türkiye İçerisindeki Payı (2001-2016)

Sermaye Türü	Belge Adedi Oranı	Sabit Yatırım Oranı (Milyon TL)	İstihdam Oranı
Yabancı Sermaye	% 2,27	% 2,85	% 2,96
Yerli Sermaye	% 1,14	% 1,29	% 1,40
Genel Toplam	% 1,20	% 1,60	% 1,60

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2016.

Yatırım promosyonu ve yatırım destek süreçlerine yönelik iyileştirmeye açık alanlar ilgili kamu ve özel sektör temsilcilerinin görüşleri, geçmişte yapılan çalışmalar ve Yatırım Destek Ofisi'nin deneyimleri çerçevesinde derlenmiştir.

Bu alanlar yatırım yeri temini, ulaşım altyapısı, finansmana erişim, istihdam ve nitelikli işgücü, teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, üniversite – özel sektör işbirliği, AR-GE, sektör içi işbirliği ve kurumlar arası koordinasyon başlıkları altında sıralanabilir.

1.2.1. Hâlihazırda Yaşanılan Sorunlar

Sakarya ilinde yatırım destek ve tanıtım konularıyla ilgili alanlarda yaşanan sorunların tespitinde mülki idare amirleri, organize sanayi bölge müdürleri, sektör birlikleri ile yapılan görüşmeler, Bölge Planı katılımcı planlama çalışması raporları, ilçe durum raporları ve işletmelerle yapılan görüşmeler kullanılmıştır.

İlin yatırım destek ve tanıtım konularıyla ilgili dikkat çekici sorunları bulunmamaktadır, ancak süreçlerin iyileştirilmesi ve niteliklerinin geliştirilmesinde karşılaşılan sorunlar tespit edilmiş ve bunlara yönelik stratejiler ortaya konmuştur.

Bu süreçler aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır:

- ✓ Yatırım Yeri Temini
- ✓ Planlı Sanayileşme
- ✓ Girişimcilik
- ✓ Sektörel Çeşitlilik
- ✓ Pazar Çeşitliliği
- ✓ AR-GE ve İnovasyon
- ✓ Üniversite – Sanayi İşbirliği
- ✓ Tanıtım

1.2.1.1. Açıklamalar

Yatırımlara uygun arsa temin edilememesi ya da süreçlerin uzunluğu

Özellikle büyük ölçekli ve yabancı sermayeli yatırımların hayata geçirilmesinde yatırım yeri temininin kolaylığı önemli yer tutmaktadır. Öte yandan, katma değeri ve istihdam kapasitesi düşük yatırımların sanayi arsalarını kullanımı, yüksek katma değerli ya da yüksek istihdam kapasiteli sektörlerle göre daha az önemsenmektedir. Yatırım talebinin yüksek olduğu Sakarya ilinde yatırım yeri temini ve inşaat izinlerinin alınma süreleri ülke geneline göre hızlıdır. Buna karşın bu süreçlerin daha hızlı ve etkin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İmalat sanayiinde nitelikli personel yetersizliği

İl genelinde nitelikli işgücüne erişim önemli bir sorun alanıdır. Sakarya eğitim seviyesi yüksek olmayan nüfus için çekim merkezidir. Ancak, aynı durum eğitim seviyesi yüksek nüfus için geçerli değildir. İlden başta İstanbul ve Ankara'ya olmak üzere göç eden yükseköğrenim mezunlarının payı sürekli olarak artmaktadır. İlde yetişen nitelikli işgücünün; İstanbul ile ulaşım bağlantılarının güçlenmesi ile beraber Sakarya'da çalışmayı tercih etmeme oranının artması mümkündür. Beyin göçünün önüne geçilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Sakarya'da yükseköğrenim gören nüfusun toplam nüfus içindeki payı %7,6 ile %9 olan ülke ortalamasının altındadır. İşgücünün niteliği istenen seviyenin altındadır (işgücünün %57'si lise ve altı eğitim grubundadır). Bölge Planı paydaş anketlerinde, firmalar tarafından işgücünün niteliğiyle ilgili yorumlar aşağıdaki şekildedir:

- ✓ Yeterli iş tecrübesine sahip eleman bulunmaması (%70),
- ✓ Gerekli mesleki beceriye sahip eleman bulunmaması (%56),
- ✓ İlgili meslekte eleman bulunmaması (%43)

İlde Üretim Yapan Firmaların Merkezlerinin Kayıtlarının İl Dışında Olması ve Vergi Kayıpları

Doğu Marmara Bölgesi genelinde olduğu gibi Sakarya'da üretim yapmasına karşın merkezinin farklı şehirlerde olduğu büyük ölçekli işletmeler mevcuttur. Bu durum da verilerin farklı şehirler üzerinden ödenmesine neden olmaktadır. Tahsil edilen vergi ile kamu yatırımlarının oranı her ne kadar Sakarya için yüksek olsa da vergi tahakkuk ve tahsilatlarının üretimin yapıldığı yerde olması önemlidir.

Organize Sanayi Bölgelerinde demiryolu bağlantısının bulunmaması ve demiryolu taşımacılığından faydalanılamaması

Sakarya ilinden İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan demiryolu hattı geçmekte ve Adapazarı ilçe merkezine iltisak hattı bulunmaktadır. Ancak, sanayi kuruluşlarının üretilen ürünleri taşımasında karayolu taşımacılığı kullanılmaktadır. Bunun gerekçeleri arasında üretim yapılan organize sanayi bölgeleri ya da diğer sanayi alanlarına demiryolu bağlantısının bulunmaması ve demir yolu ağının yakın liman tesislerine bağlantılı olmamalarıdır. Büyük üretim kapasitesine sahip tesislerin demiryolu ağına entegrasyonu ve bu hatların kullanıma açılmasının lojistik maliyetleri düşürmesi öngörülmektedir.

Organize Sanayi Bölgesi kurulum süreçlerinin uzaması

Sanayinin planlı ve verimli alan kullanır şekilde gelişimi için önemli olan organize sanayi bölgeleri, kuruldukları yöreler itibarıyla kamulaştırma gereksinimi duymaktadır. Tarımsal arazilerden, su havzalarından ve depremde zarar riski bölgelerden ve yerleşim yerlerinden uzak bölgelerde planlanan sanayi bölgelerinde ve mevcut organize sanayi bölgelerinin genişleme alanlarında özel mülkiyetli parseller bulunmakta olup bunların kamulaştırılma gereksinimi duyulmaktadır. Ancak, bu süreçlerin uzaması, yasal süreçler yatırımların faaliyete geçmelerini uzatabilmektedir. Ayrıca, itfaiye raporlarının alınması süreçlerinin uzunluğu, doğalgaz, su ve elektrik altyapısının organize sanayi bölgelerindeki firmalara bırakılmasının maliyet artışı getirdiği belirtilmektedir.

Tarımsal ürünlerin işlenmesinde yetersizlikler

Sakarya tarımsal verimlilik açısından ülkenin en önde gelen illeri arasındadır. Ancak, yakın mesafedeki İstanbul, Kocaeli, Bursa ve Ankara pazarlar ve bu illerdeki gıda sanayi başta olmak üzere işlenmemiş şekilde pazarlanmaktadır. Ayrıca, üretici birlikleri yeterli işbirliğini göstermede zayıf kalmaktadır. Üretici başı tarım arazisi büyüklüğü de organize tarım faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Sektörel tanıtımda işbirliklerinin yetersiz olması

İlde yığılaşmış sektörler arasında örgütlenmede yetersizlikler yaşanmaktadır. Makine imalat, orman ürünleri sektörlerine birlik olgun düzeydeyken, süs bitkiciliği gibi sektörler kamu ve odalar eliyle

desteklenmelidir. Ortak tanıtım, ortak tedarik ve ortak altyapı faaliyetlerinde sektörel örgütlenmeler faydalı olacaktır.

Devlet destekleriyle ilgili süreçleri takip edecek personel eksikliği

Kamu tarafından sağlanan teşvik ve destekleri takip etme, başvuru yapma, süreci yürütme ve nihailendirme konusunda özellikle KOBİ’lerde personel yetersizliği bulunmaktadır.

AR-GE ve endüstriyel tasarım yetersizliği

İl genelinde büyük ölçekli pek çok işletme bulunmaktadır, ancak ticarileşen teknolojinin çoğunlukla il dışından geldiği belirtilmektedir¹. Özel sektöre ait AR-GE merkezi sayısı, endüstriyel tasarım, patent ve faydalı model istatistiklerinde de düşüklük görülmektedir.

Yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinde düşüş

Sakarya ili genelinde yerli ve yabancı turistlerin konaklama tesislerinde ortalama kalış süresinde düşüş göze çarpmaktadır. 2015 yılında 1,88 gece olan ortalama kalış süresi Doğu Marmara geneline göre yüksek kalsa da ili günübirlik niteliğinde göstermektedir. Orta Doğu kökenli ziyaretçilerin konutlarda kalma eğiliminin artması bu durumu pekiştirmektedir.

Doğa turizmi potansiyelinin yeteri kadar değerlendirilememesi

İl genelinde pek çok doğal sit, anıt ağaç, jeolojik oluşum, ormanlık alan ve su yüzeyi ve kaynağı bulunmaktadır. Ancak, Sapanca Gölü çevresi dışında kalan bölgelerde doğa turizmi gelişimi kısıtlı kalmaktadır.

Öne çıkan spor branşlarında tanınırlığın kısıtlı olması ve altyapının istenen düzeyde olmayışı

Sakarya ili lisanslı sporcu sayısı bakımından ve özellikle kürek, bisiklet, binicilik, triatlon, jimnastik, okçuluk gibi branşlarda yığılma göstermektedir. Bu branşlara yönelik tesis altyapısının iyileştirilmesi ihtiyacı belirtilmektedir².

Termal kaynakların yeteri kadar değerlendirilememesi

Sakarya ilinde pek çok termal kaynak bulunmakla beraber son dönemde Sakarya Su ve Kanalizasyon İdaresi (SASKİ) ve özel sektör tarafından pek çok kaynak araştırması yapılmaktadır. Geçmişte Kuzuluk ve Sapanca bölgesinde ve Taraklı ilçesinde yakın dönemdeki yatırımlarla bu kaynakların turizmde değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

Üretici başı tarım arazisi büyüklüğünün düşük olması ve organize tarım faaliyetlerinin azlığı

Türkiye ve Doğu Marmara genelinde görüldüğü gibi Sakarya’da da tarım arazilerinde parçalılık görülmektedir.

Yatırım promosyonunda ve fizibilite çalışmalarında kullanılacak istatistik altyapısının etkin kullanılamaması

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) başta olmak üzere pek çok kurum tarafından istatistik üretilmektedir. İl genelinde kurumların veri altyapılarının iyileştirilmesi ve veri paylaşımı konusunda farkındalık ve koordinasyon sağlanması gerekliliği görülmektedir.

Gençlerin işgücüne katılımında ve sürekliliğinde yaşanan sorunlar

OECD üyesi ülkelerde Türkiye’nin ne eğitim sistemi ne de istihdamda yer alan 18-24 yaş arası gençlerin oranının en yüksek oran olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında sosyal yapı, nitelik ve fındık

¹ Bölgesel Yenilik Stratejisi paydaş anketleri, 2013.

² Doğu Marmara Bölge Planı 2014-2023

gibi alternatif gelir kaynakları bulunmaktadır. Bu durumlar da gençlerin nitelik gerektiren işlere yeteri kadar katılamamasına yol açmaktadır.

Yöresel ürünlerin markalaşmasında yetersizlikler

İl genelinde pek çok yöreye ve yerleşik halka özgü el sanatı ve yiyecekler bulunmaktadır. Bunların turizme yönelik olarak kullanımında markalaşmadaki yetersizlikler katma değer artışını kısıtlamaktadır.

Firmaların güvenlik harcamalarının ülke ortalamasına göre yüksek olması

Dünya Bankası'nca hazırlanan Yatırım Ortamının İyileştirilmesi raporuna göre Doğu Marmara'da firmaların %37'sinin güvenlik harcaması bulunmaktadır. Aynı rapora göre bu oran ülke genelinde %13 düzeyindedir. Bunun etkenleri arasında güvenlik gereksinimi olan üretim ve hizmet dallarının bölgede yığılmış olması ve organize bölgeler dışında parçalı üretim parsellerinin mevcudiyeti olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum işletmelere ekonomik olarak yük teşkil eden başlıklar arasında olup organize sanayi bölgelerinde bu harcamaların ortak alımla azaltılması mümkün olmaktadır.

1.2.1.2. Tablo

No	Sorun Alanı	Yaşandığı Sektörler
1	Yatırımlara uygun arsa temin edilememesi ya da süreçlerin uzunluğu	Otomotiv Lojistik ve Depolama Kimya ve İlaç Süs Bitkiciliği
2	İmalat sanayiinde nitelikli personel yetersizliği	Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Süs Bitkiciliği Raylı Taşıtlar Sanayii Lojistik ve Depolama
3	İlde Üretim Yapan Firmaların Merkezlerinin Kayıtlarının İl Dışında Olması ve Vergi Kayıpları	Otomotiv Yan Sanayii
4	Organize Sanayi Bölgelerinde demiryolu bağlantısının bulunmaması ve demiryolu taşımacılığından faydalanılamaması	Otomotiv Demir – Çelik Dışı Mineraller Lojistik ve Depolama
5	Organize Sanayi Bölgesi kurulum süreçlerinin uzaması	Makine İmalat
6	Tarımsal ürünlerin işlenmesinde yetersizlikler	Tarım Gıda
7	Sektörel tanıtımda işbirliklerinin yetersiz olması	Makine İmalat Mobilyacılık Süs Bitkiciliği
8	Devlet destekleriyle ilgili süreçleri takip edecek personel eksikliği	Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Süs Bitkiciliği Raylı Taşıtlar Sanayii

9	AR-GE ve endüstriyel tasarım yetersizliği	Mobilyacılık Süs Bitkiciliği Makine İmalat
10	Yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinde düşüş	Turizm
11	Doğa turizmi potansiyelinin yeteri kadar değerlendirilememesi	Turizm
12	Öne çıkan spor branşlarında tanınırlığın kısıtlı olması ve altyapının istenen düzeyde olmayışı	Spor, Turizm
13	Termal kaynakların yeteri kadar değerlendirilemiyor olması	Turizm, Konut
14	Üretici başı tarım arazisi büyüklüğünün düşük olması ve organize tarım faaliyetlerinin azlığı	Tarım
15	Yatırım promosyonunda ve fizibilite çalışmalarında kullanılacak istatistik altyapısının etkin kullanılamaması	Tüm Sektörler
16	Gençlerin işgücüne katılımında ve sürekliliğinde yaşanan sorunlar	Tüm Sektörler
17	Yöresel ürünlerin markalaşmasında yetersizlikler	Tarım, Turizm
18	Firmaların güvenlik harcamalarının ülke ortalamasına göre yüksek olması	Tüm Sektörler

1.2.2. Strateji Döneminde Yaşanması Muhtemel Sorunlar (Riskler)

Strateji dönemi olan 2017-2023 yılları arasında ilin yatırım destek ve tanıtım süreçlerinde küresel gelişmeler, ulusal politikalar ve bölgesel altyapı belirleyici unsurlar olacaktır. Bölgede üretim yapan ana sanayi ve büyük ölçekli işletmelerin yapıları da bu dönemde etkili olacaktır. Bu işletmelerin güçlü yapılarının bulunması risklerin kısıtlı kalmasında önemli rol oynamaktadır. Büyük çoğunluğu doğrudan ihracata dönük çalışan ve İstanbul Sanayi Odası İlk 500 Sanayi Kuruluşu listesinde 26 işletmelik paya³ sahip olan Sakarya, bu işletmeler ve bu işletmelerin tedarik zinciri içinde yer alan işletmelerin yapısı itibarıyla güçlü bir ekonomik yapıya sahiptir.

1.2.2.1. Açıklamalar

Ekonomik durgunluk ve talep düşüşü riski

Küresel ekonomik ve siyasi gelişmeler, kur değişiklikleri, dış ticaretteki düşüşler, doğrudan yabancı yatırımlardaki azalmalar yerel ekonomileri de olumsuz etkilemektedir. Strateji döneminde talep daralması yaşanması ilin yatırım ortamı açısından risk doğurabilecektir.

Yeni hedef pazarlarda yaşanabilecek risk faktörleri

Avrupa, Orta Doğu ve Asya gibi mevcut dış ticaret ortaklarının yanı sıra Afrika ve Orta Asya pazarlarına özgü iş yapma süreçlerine adaptasyon ve güvenlik faktörleri sorun teşkil edebilecektir.

AB ile ekonomik ilişkilerin gerileme riski

Sakarya ekonomisi özellikle dış pazarda fazla veren iller arasında yer almaktadır. Sakarya'nın dış ticarete başlıca pazarlardan olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerle dış ticaretin döviz kuru ve siyasi sebeplerle gerileme ihtimali ilin ekonomisini olumsuz etkileyebilecektir. Ancak, küresel işletmelerin konumlarının güçlü olması bu riski azaltmaktadır.

Nitelikli işgücüne erişimin azalma eğilimi

Dünya Bankası'nca Kalkınma Bakanlığı için hazırlanan Bölgesel Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi raporuna göre ülke genelinde olduğu gibi bölgede de görülen nitelikli işgücüne erişimin azalma eğilimi sanayi ve hizmet sektörü açısından önemli bir risktir. Özellikle Endüstri Bölgesi ve Organize Sanayi Bölgesi yatırımları ve turistik tesislerin artışı nitelikli istihdama gereksinim duyacaktır.

³ ISO, 2016

İstihdamda sanayi kültürünün gelişmemesi

İlde gelişmekte olan sektörlerin temel sorunları arasında nitelikli ve sürekli istihdamın sağlanamaması bulunmaktadır. Mavi yakalı personel konusunda nitelikli ve ihtisaslaşmış insan kaynağı yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Bunun nedenleri arasında 18-24 yaş aralığında yoğun çalışma isteksizliği, fındık ve orman ürünleri gibi tarımsal ürünlerden sağlanan düzensiz gelirlerin varlığı, sosyal yardımlar ve aile destekleri ile geçinme eğilimleri yer alabilmektedir. Öte yandan beyaz yakalı ev yönetici konumunda çalışabilecek personele erişim kısıtlı kalmakta, bulunan personel de yüksek maaş talep etmektedir.

Karasu ilçesi ve çevresinde plansız sanayileşme riski

Yeni yatırım alanları ve lojistik olanakların gelişme hızı ilin kuzey kesimlerinde yatırımların hızlanma eğilimini tetikleyecek niteliktedir. Bu bölgelerde planların gelecek öngörülerini iyi etüt ederek hazırlanması önem arz etmektedir.

Değer artışlarının yatırımların hayata geçmesini engellemesi riski

Karasu, Kocaali, Kaynarca, Söğütü ve Ferizli ilçelerinde yapılan paydaş görüşmelerinde arazilerin değerlendirme eğiliminden ötürü özel mülkiyetteki alanların, malikleri tarafından satılmaması durumu imalat amacıyla kurulacak tesislerin faaliyete geçmesinin önünü kesebilmektedir. Özellikle ilin kuzey kesimi için yatırımların gerçekleşmesinde risk teşkil edebilecektir.

1.2.2.2. Tablo

No	Sorun Alanı	Yaşanması Muhtemel Sektörler
1	Ekonomik durgunluk ve talep düşüşü riski	Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Raylı Taşıtlar Sanayii
2	Yeni hedef pazarlarda yaşanabilecek risk faktörleri	Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Raylı Taşıtlar Sanayii
3	AB ile ekonomik ilişkilerin gerileme riski	Makine İmalat
4	Nitelikli işgücüne erişimin azalma eğilimi	Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Raylı Taşıtlar Sanayii
5	İstihdamda sanayi kültürünün gelişmemesi	Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Raylı Taşıtlar Sanayii

6	Karasu ilçesi ve çevresinde plansız sanayileşme riski	Otomotiv Makine İmalat Mobilyacılık
7	Değer artışlarının yatırımların hayata geçmesini engellemesi riski	Otomotiv Yan Sanayii Demir Dışı Mineraller Kimya ve İlaç Makine İmalat Demir – Çelik Süs Bitkiciliği

1.3. HEDEFLER

Coğrafi yapısı ve konumu, mevcut sektörel gelişim eğilimleri, sosyal yapısı ve ulaşım yatırımları ile yatırım talebinin artış gösterdiği Sakarya’da yatırımların planlı yönetilmesi önemlidir. Özellikle Karasu Limanı, Kuzey Marmara Otoyolu, Karadeniz Sahil Yolu, Arifiye – Karasu – Ereğli Demiryolu Hattı, İstanbul – Ankara Yüksek Hızlı Tren Hattı ve yeni kısa güzergâh çalışmaları gibi ulusal ölçekli ulaşım yatırımları ile ilin güçlü olan erişilebilirliği daha da artacaktır. Bu durum da gerek doğrudan yabancı yatırımları, gerek İstanbul sanayi desantralizasyonu gerekse de Sakaryalı girişimcilerin yatırımlarının hızlanmasına yol açacaktır.

Sakarya 2023 yılında;

- ✓ 30 milyar ₺’lik teşvik belgeli yatırım,
- ✓ 10 milyar ₺’lik teşvik belgeli yabancı yatırım,
- ✓ 10 milyar \$ ihracat,
- ✓ 50 Özel Sektör AR-GE ve Tasarım Merkezi
- ✓ Orta – ileri teknoloji sektörlerde %90, ileri teknoloji sektörlerde %4 ihracat payı,
- ✓ 50 dekar / üretici tarımsal arazi büyüklüğü,
- ✓ 10 adet 5 yıldızlı otelde 2.500 yatak kapasitesi,
- ✓ Toplam 15.000 yatak kapasitesi,
- ✓ Konaklamalı 250.000 yabancı, 1.000.000 yerli turist,
- ✓ Hastanelerde yüz bin kişi başına 500 yatak,

Hedeflerini gerçekleştirmiş ve

- ✓ Akıllı ihtisaslaşmayı gerçekleştirmiş,
- ✓ Üretimde teknoloji düzeyi yükselmiş,
- ✓ Karadeniz Havzası ile işbirliği ve ticaretini güçlendirmiş,
- ✓ Karadeniz Havzasındaki uluslararası ağlara entegre olmuş,
- ✓ Gelişmekte olan Afrika pazarı ile ilişkilerini güçlendirmiş,
- ✓ Plansız sanayileşmeye yol açmayacak şekilde ihtisas organize sanayi bölgeleri ile arsa arzını yöneten,
- ✓ Sanayi yatırımlarının sosyal etkilerini tespit eden ve yöneten,

bir yapıyı amaçlamaktadır.

Sakarya ili sektör çeşitliliği bakımından pek çok ilden fazla sektörde altyapıya sahiptir. Bu nedenle yatırım destek ve tanıtım stratejisi sektörler özel hedef ve eylemlerden ziyade sektörler arası eylemlere odaklanmıştır.

1.3.1. Açıklamalar

Yatırımlarda artış

Ekonomik gelişimin sürekliliği için yatırımların sürmesi önemlidir. 2010 yılından bu yana yıllık 1 ila 2 milyar ₺ arasında değişen oranlarda teşvik belgeli yatırım gerçekleştirilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Bu eğilim ve ilin gelişim hedefleri doğrultusunda 2017-2023 yılları aralığında toplam 30 milyar \$ teşvik belgeli yatırım hedeflenmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlarda artış

Yabancı sermayeli yatırımlar yıllara göre yüksek varyans göstermekte olup süreklilik arz etmemektedir. 2010 yılından bu yana yıllık 74 milyon ₺ ila 1,2 milyar ₺ arasında değişen oranlarda teşvik belgeli yabancı yatırım gerçekleştirilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2016). Etkin yatırım promosyonu ve yatırım destek süreçlerinin hızlılığı ile 2023 yılına kadar toplam 10 milyar ₺ yabancı yatırım hedeflenmektedir.

İhracatta artış

Ulusal ve bölgesel ihracat hedefi ile paralel olarak Sakarya ilinde 2023 yılı için 10 milyar \$ ihracat hedefi belirlenmiştir. Artan lojistik olanakları ve yatırımlar doğrultusunda bu hedefe ulaşılmasına çalışılacaktır.

Özel sektör AR-GE ve tasarım yatırımlarının artması

Sakarya ilinde 2016 yılı sonu itibariyle 5 adet özel sektör AR-GE merkezi bulunmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2016). Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın destekleri ve farkındalık çalışmaları ile birlikte 2023 yılında bu sayının 50'ye ulaşması hedeflenmektedir.

Üretimde teknoloji düzeyinin yükseltilmesi

Sakarya hâlihazırda orta-ileri teknoloji düzeyindeki sektörlerde oldukça yüksek ihracat payına sahiptir. Bu oranın korunması, hatta daha da yükseltilmesi ve ileri teknoloji sektörlerindeki ihracat payının artması ilin nitelikli ekonomik gelişimi açısından önemlidir.

Organize tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi

Hâlihazırda yüksek verimliliğe sahip bitkisel ve hayvansal üretimin gelişimi için bölünmüş tarım arazilerinin birleştirilmesine yönelik çalışmalar önemlidir. Bu amaçla merkezi ve yerel kurumların yapacağı arazi toplulaştırma çalışmaları ile özel sektörcü yapılacak büyük ölçekli üretim faaliyetleri önemseneyecektir. Bölgede 21 dönüm olan tarım işletmesi başı ortalama arazi büyüklüğünün (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2016) 2023 yılında 50 dekara çıkartılması hedeflenmektedir.

Nitelikli turizm tesislerinin artması

Sakarya'da 3 yıldız ve üzeri otel yatırımları artış eğilimi göstermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2016). Yüksek gelir bırakıcı turizm yatırımlarının gelişmesi önemlidir. Glamping uygulamaları, konsept oteller ve 5 yıldızlı tesislerin yaygınlaşması faydalı olacaktır. 2023 yılı sonu itibariyle ilde 10 adet 5 yıldızlı otelde 2.500 yatak kapasitesi hedefi konmuştur. Bu amaçla turistik tesis yatırım alanları oluşturulacaktır.

Konaklama kapasitesinde artış

İl genelinde doğa, termal, kıyı, spor, kültür ve kongre turizmüne yönelik olarak nitelikli tesis yatırımları önemlidir. Bu kapsamda 2023 yılı sonu itibariyle il genelinde toplam 15.000 yatak kapasitesi hedeflenmektedir.

Turist sayısında artış

Turizm yatırımları ile paralel olarak yerli ve yabancı turist geliş ve ortalama kalış sürelerinde artış hedeflenmektedir. Bu amaçla turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesi önemlidir. 2023 yılında konaklamalı 250.000 yabancı ve 1.000.000 yerli turist ve ortalama 2,1 gece kalış süresi hedeflenmektedir.

Sağlık altyapısının gelişmesi

Sakarya nüfus başına yatak kapasitesi bakımından görece olumsuz bir seyir göstermektedir. 2014 yılında 56 olan yüz bin kişi başına yatak kapasitesinin (Sağlık İl Müdürlüğü, 2015) 500 olacağı şekilde sağlık tesisi yatırımları hedeflenmektedir. İhtisas hastanelerin ile çekilmesi için yer temini ve yatırım promosyonu çalışmaları gerçekleştirilecektir.

Akıllı ihtisaslaşmanın gerçekleştirilmesi

Otomotiv ana ve yan sanayii, demir dışı mineraller, kimya ve ilaç, makine imalat, demir – çelik, süs bitkiciliği, raylı taşıtlar sanayii ve lojistik – depolama sektörlerinde istihdam, yatırım ve ihracat yığılmasının ve AR-GE yoğunluğunun olduğu Sakarya’da bu sektörlerde ve yeni niş alanlarda ihtisas olmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Bu alanlarda istihdam, ihracat, yatırım, AR-GE oranlarının yükselmesi, akademik çalışmaların payının artması ve kamu hizmetlerinin iyileşmesi hedeflenmektedir.

Karadeniz Havzası ile işbirliği ve ticaretin güçlendirilmesi

Doğu Marmara Bölge Planı’nda bölgenin 2023’te Karadeniz’e açılan en önemli kapısının Karasu Limanı olması hedeflenmektedir. Limanla entegre demiryolu ve karayolu ağının da etkisiyle yalnız Sakarya’nın değil tüm Doğu Marmara’nın Karadeniz havzası ile ticaret olanakları gelişebilecektir. Bu nedenle bütüncül şekilde ticaret olanaklarının araştırılması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Karadeniz Havzasındaki uluslararası ağlara Karasu Limanı’nın entegre edilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi

Karasu Limanı’nın faaliyete geçmesi sonrasında Karadeniz havzasının Sakarya için öneminin artması beklenmektedir. Avrupa Birliği ülkelerine Bulgaristan üzerinden karayolu ile yapılan taşımacılık dönem dönem çeşitli nedenlerle kısıtlanabilmektedir. Bu güzergâha alternatif olarak Viking Projesi gibi hatlara Karasu Limanı üzerinden yapılan taşımacılığın geliştirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

Dış ticarete Afrika kıtasının hacminin artırılması

Afrika kıtası Türkiye için gelişen önemli pazarlardan birisidir. Bu pazardaki payın artmasında Sakaryalı üreticilerin de yer alması ve bu pazara ilişkin bilgi ve deneyimlerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu kapsamda bilgilendirme çalışmaları gerçekleştirilecektir.

Plansız sanayileşmeye yol açmayacak şekilde ihtisas organize sanayi bölgeleri ile arsa arzının sağlanması

Organize Sanayi Bölgesi ve ulaşım projeleri doğrultusunda Sakarya ilinin özellikle kuzey ve doğu kesimlerinde yatırım talebi bulunmakta ve artacağı öngörülmektedir. Bu sürecin yürütülmesinde yatırımlara yönelik seçici davranılması kadar yatırımların plansız şekilde gelişmesinin engellenmesi de önemlidir. Bu nedenle otomotiv yan sanayii, raylı sistemler, demir dışı mineraller, makine ve mobilya gibi öncelikli sektörlerle yönelik olarak ihtisas organize sanayi bölgelerinin gelişimi desteklenecektir.

Sanayi yatırımlarının sosyal etkilerinin tespit edilmesi ve yönetilmesi

Sanayi yatırımları yapıldıkları yörelerde istihdam, göç, konut talebi, hizmet sektörü gereksinimi gibi konularda etki yaratmaktadır. Bu etkilerin Büyükşehir Belediyesi’nce önceden analiz edilerek gereken planlama çalışmalarının yapılması önemlidir.

1.3.2. Tablo

No	Hedef	Gösterge
1	Yatırımlarda artış	30 milyar ₺
2	Doğrudan yabancı yatırımlarda artış	10 milyar ₺
3	İhracatta artış	10 milyar \$
4	Özel sektör AR-GE ve tasarım yatırımlarının artması	50 Özel Sektör AR-GE ve Tasarım Merkezi

5	Üretimde teknoloji düzeyinin yükseltilmesi	Orta – ileri teknoloji sektörlerde %90, ileri teknoloji sektörlerde %4 ihracat payı
6	Organize tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi	50 dekar / üretici tarımsal arazi büyüklüğü
7	Nitelikli turizm tesislerinin artması	10 adet 5 yıldızlı otelde 2.500 yatak kapasitesi
8	Konaklama kapasitesinde artış	Toplam 15.000 yatak kapasitesi
9	Turist sayısında artış	Konaklamalı 250.000 yabancı, 1.000.000 yerli turist
10	Sağlık altyapısının gelişmesi	Hastanelerde yüz bin kişi başına 500 yatak
11	Akıllı ihtisaslaşma geliştirilecektir.	Öncelikli sektörlerin yığınlaşmalarında %50 artış
12	Karadeniz Havzası ile işbirliği ve ticaret güçlendirilecektir.	%30 ihracat artışı
13	Karadeniz Havzasındaki uluslararası ağlara Karasu Limanı'nın entegre edilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.	Karasu Limanı'ndan 4 adet hat oluşması
14	Dış ticarete Afrika kıtasının hacmi arttırılacaktır.	%50 ihracat artışı
15	Plansız sanayileşmeye yol açmayacak şekilde ihtisas organize sanayi bölgeleri ile arsa arzının sağlanması	10 adet faal organize sanayi bölgesi
16	Sanayi yatırımlarının sosyal etkilerinin tespit edilmesi ve yönetilmesi	-

